

## GRÉCZI EMÓKE

### „ÚJ UTAKAT VÁGHAT A RAJZOLT HUMORNAK”

#### EGY KÍSÉRLET A POLITIKAI KARIKATÚRA

#### FELEMELÉSÉRE

**T**Nem biztos, hogy ha valaki fellapozza az 1947-ben alapított és 1956-ig létező *Szabad Művészet* lapszámait, feltűnik számára, hogy a lap váratlanul számos alkalommal foglalkozik a karikatúrával, számol be kiállításokról, kelet-európai karikaturisták magyarországi tárlatairól – nekem bizony feltűnt. Hiszen ezzel a reprezentációval nem tett mást, mint a *grand art* körébe emelte a műfajt, oda, ahol nem volt azelőtt, és azóta sem. Nem lehet kétségünk afelől, hogy – hiszen erős kézzel szabályozott korszakról van szó –, kultúrpolitikai döntés áll ennek hátterében. De vajon hogyan nézett ki a „helyzetbe hozott” karikatúra, és ki volt *Szilágyi Jolán*, aki évtizedeken át készült arra, hogy egyszer ellássa a magyarországi újságrajzolók politikai irányításának feladatát és – szovjet mintára – nagyszabású kiállításait megrendezését.

**I**Az ötvenes évek politikai karikatúrájáról mára számos tanulmány született, kitüntetetten a legtovább regnáló *Ludas Matyi* folyóiratról<sup>1</sup>: milyen toposzok segítették a lap több száz ezer példányának olvasóit az üzenetek megértésében, hogyan karikírozták a papot, a földbirtokost, a gyárost, a nyugati politikust, a közveszélyes munkakerülőt és a táppénzcsalót, kik szerkesztették, és – kezdetben – mely pártok finanszírozták a lapokat, ezért mindezek részletezésére nem is térnek ki. Arról viszont kevesebb szó esik, mit keresett a karikatúra a nagy kiállítóterekben, miért tűnt érdemesnek a képzőművészetéhez hasonló karakterű országos kiállításokra, és kik üzték az alkalmazott grafikának ezt a sajátos, ekkoriban ünnepelet műfaját.

**I**„Bizonyos, hogy a műértők nagy része számára szokatlan látvány lesz a Nemzeti Szalon ezen új kiállításának az anyaga. Csodálkozva észlelik majd az agitációs szellem jelenlétét festményeken és grafikákon, fanyalgó döbbenettel figyelik a keretelés nélküli véleménynyilvánítást világnézeti kérdésekben,

mit keresett a karikatúra a nagy kiállítóterekben, miért tűnt érdemesnek a képzőművészetéhez hasonló karakterű országos kiállításokra, és kik üzték az alkalmazott grafikának ezt a sajátos, ekkoriban ünnepelet műfaját

[1] Többek között Takács Róbert: *Nevelni és felkelteni a gyűlöletet. Médiautató, 2003 tavasz.* [https://mediakutato.hu/cikk/2003\\_01\\_tavasz/03\\_nevelni\\_es\\_felkelteni\\_es\\_Laszlo\\_Ferenc\\_Az\\_elccsapat\\_A\\_Ludas\\_Matyi\\_tortenete\\_1945-1956](https://mediakutato.hu/cikk/2003_01_tavasz/03_nevelni_es_felkelteni_es_Laszlo_Ferenc_Az_elccsapat_A_Ludas_Matyi_tortenete_1945-1956) Magyar Narancs, 2016. 51. sz. [https://magyarnarancs.hu/konyv/az\\_elccsapat\\_a\\_ludas\\_matyi\\_tortenete\\_1\\_1945-1956-66469](https://magyarnarancs.hu/konyv/az_elccsapat_a_ludas_matyi_tortenete_1_1945-1956-66469).

s hitetlenkedve mérlegelik az osztályharcos elszántság és képzőművészeti tevékenység találkozásának lehetőségeit” – írja a katalógus bevezető szövege (Pogány Ö. Gáboré), amely felvezi Alex Keil kiállításának anyagát 1948 áprilisában a Nemzeti Szalonban.<sup>2</sup> A művész neve ebben a formában ma már nem sokat mond, úgy viszont igen, hogy: Ék Sándor (született Lecht, 1902–1975) a szocialista realizmus kérlelhetetlen és nagyhatalmú mestere, akit munkásemerből a Tanácsköztársaság egyik (Uitz-féle) szabadiskolájában képeztek grafikusnak, majd a kommün bukása után a Szovjetunióban és a Német Köztársaságban készült arra, hogy pártfeladatként alkotson, vagy fordítva, művészetét a kommunista párt szolgálatába állítsa. Évekig a német kommunisták alkalmazásában állt, innen a németes hangzású művészneve, amely 1948-ban még jobban csengett a nemzetközi mozgalomban, ám a politikai fordulatok gyorsaságát mi sem jelzi jobban, mint hogy négy évvel azután, hogy a Vörös Hadsereg katonájaként magyar földre lépett, az Iparművészeti Múzeum igazgatói székében találta magát. Ha valaki tudja, mi a művészet szolgálatba állítása, akkor ő az, Pogány szavaival: nála tényleg találkozott az „osztályharcos elszántság” és a „képzőművészeti tevékenység”, majd soha el nem engedte egymást.

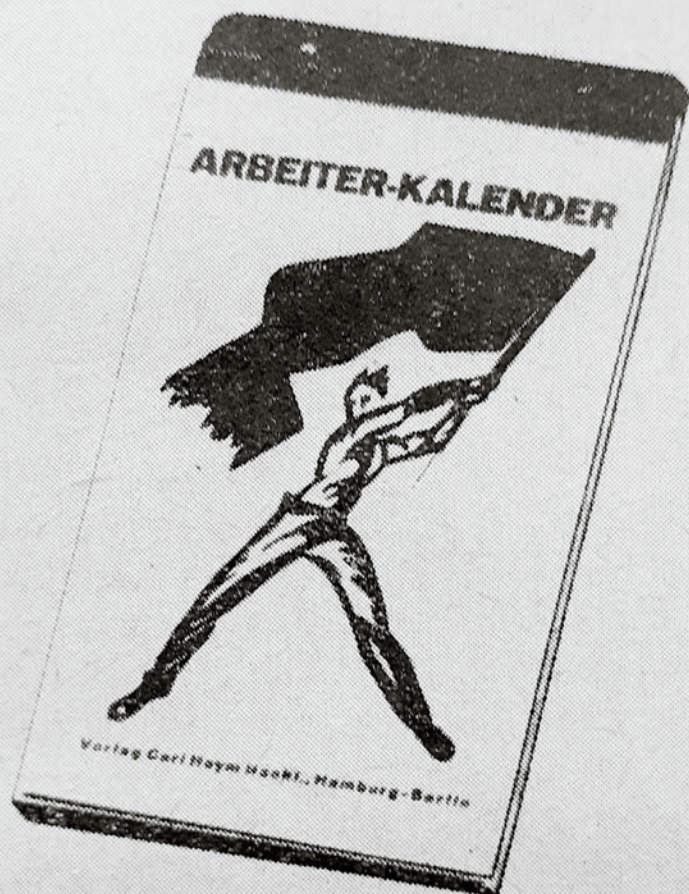
[2] Ék Sándor (Alex Keil) gyűjteményes kiállítása. Nemzeti Szalon 1948. ápr. 3–18. Katalógusszöveg: Pogány Ö. Gábor, 3–7.

születik egy új műfaj, vagy újjáéled 1919 után: a szatirikus politikai képzőművészet

- ¶ Ék kiállítása a még meglehetősen szabadnak tűnő tavaszán 1948-nak már előre vetítette, hogy születik egy új műfaj, vagy újjáéled 1919 után: a szatirikus politikai képzőművészet. Nem feledkezhetünk meg arról ugyanis, hogy a Tanácsköztársaság fontos lépcsőt jelentett a modern magyar plakátművészet (és propagandaművészet) születésében, a legjobb elegyét alkototta az alkalmazott grafikának (Bortnyik Sándor, Bíró Mihály) és az avantgárd képzőművészetnek (Berény Róbert, Pór Bertalan), így a világháború utáni szándék nem volt előzmény nélküli, és már arra is volt magyarországi precedens, hogy a nemzetközi munkásmozgalom előszeretettel használja eszközként a szatirikus rajzot.
- ¶ Térjünk vissza Ék kiállításának katalógusszövegére (mert remekül foglalja össze az üzenetet), amely hivatással járó kötelességként említi a politikai üzenet közvetítését: „a művészet nem maradhat az öncélú szépelgés szabad vadászterülete,

# FÜR DICH!

---



Stark illustriert.

Preis 1.50 RM.

**Bei allen Kolporteurs der KPD  
erhältlich!**

A karikatúra „harcos műfaj, mely rögtön kész csapást mérni az ellenség erőire”, vagyis gyors és érthető, és a művész csak az „agitációs feladatok” elvégzése után tudott koncentrálni a nagyobb lélegzetű kompozíciók megalkotására.

hogymennyire eltűnt a határ a magas művészet és az alkalmazott grafika között, azt éppen Ék Sándor pályája mutatja, aki a húszas évek végétől a realista olajképek (Lenin-portrék) mellett tüntetések transzparenseinek rajzolásából, a német kommunista párt kiadványainak illusztrálásából élt

nem elégedhet meg a csillogó külsőségek színjátékával, de ki kell állnia a nép igaza mellett. Éppen, mert a kép a maga lenyűgöző formáival, jellemző vonalaival rendkívül alkalmas félreérthetetlen nyilatkozatokat tenni, módot ad gondolatok, jelenségek egyértelmű tisztázására.” Hangsúlyozni kell, hogy nem egy alkalmazott műfajról, hanem magáról a képzőművészetről van szó, mindezek fényében nem gondolhatjuk, hogy az alapjában véve is szolgálatot teljesítő újságrajzolás nem kaphat politikai feladatot. Hogy mennyire eltűnt a határ a magas művészet és az alkalmazott grafika között, azt éppen Ék Sándor pályája mutatja, aki a húszas évek végétől a realista olajképek (Lenin-portrék) mellett tüntetések transzparenseinek rajzolásából, a német kommunista párt kiadványainak illusztrálásából élt. A Fővárosi Képtár 1952 november–decemberében rendezett retrospektív kiállításán<sup>3</sup> Ék (már Keil nélkül) németországi karikatúrái éppúgy szerepeltek, mint a nagyobb vásznak. A katalógus hangsúlyozza, hogy a karikatúra „harcos műfaj, mely rögtön kész csapást mérni az ellenség erőire”, vagyis gyors és érthető, és a művész csak az „agitációs feladatok” elvégzése után tudott koncentrálni a nagyobb lélegzetű kompozíciók megalkotására.

¶ Az előzményekről, hiszen ez javarészt illegálitásban folyt, vajmi keveset tudnánk, ha nem született volna meg Szilágyi Jolán visszaemlékezése,<sup>4</sup> amely évtizedeken át követi a „felkészülés” fázisait, a saját pályáival mellett pedig Ék Sándoré is kirajzolódik, igaz, a Német Köztársaságból a Szovjetunióba való távozásukat követően a szerző lezárja a kötetet.

¶ Az 1895-ben Székelyudvarhelyen polgári családba született (apja gimnáziumi tanár), majd családjával hamar Gyöngyösre, onnan a budai Ostrom utcába költöző Szilágyi Jolán a Veres Pálné Gimnáziumban érettségizett, és már a középiskolás éveitől kapcsolódott – Alexander Bernát révén –

[3] Ék Sándor gyűjteményes kiállítása 1952. nov. 5.–dec. 1. A Fővárosi Képtár kiállítása volt az Ernst Múzeumban. A katalógus szövegét (1–4.) Végvári Lajos írta.

[4] Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán: Emlékeim. Zrínyi Katonai Kiadó, 1966.

*a forradalmak  
kezdetére  
elkötelezte magát  
a mozgalomnak,  
megismerkedik  
Szamuely Tiborral,  
akivel hamar  
összeházasodnak*

a Galilei-körhöz, innen pedig a szocialista mozgalmakhoz. A korán árvaságra jutó, ezért testvéreivel a megélhetésért küzdő Szilágyi tanulmányait az Iparművészeti Iskola textilszakán folytatta, emellett a Művészház szabadiskolájában képezte magát, Vaszary János, Kernstok Károly és Rippl-Rónai József korrigálta munkáit, itt ismerkedett meg Tihanyi Lajossal, Bernáth Auréllal, Czigány Dezsővel, Bortnyik Sándorral, Kmetty Jánossal. A háború évei alatt többször töltötte a nyarat Nagybányán, ahol Szónyi István tanítványaihoz csatlakozott. A forradalmak kezdetére elkötelezte magát a mozgalomnak, megismerkedik Szamuely Tiborral, akivel hamar összeházasodnak. A Tanácsköztársaság hónapjait javarészt Kernstok nyergesújfalúi szabadiskolájában tölti, többek között Derkovits Gyulával, aztán – a kommün bukása után, miközben értesül Szamuely haláláról – Bécs felé elhagyja az országot. Ott Tihanyival, Uitzcal tölt pár hetet, majd Berlin felé megy tovább, ott Moholy-Nagy László várja a pályaudvaron. Ekkor csak rövid időt tölt a városban, Moholy-Nagy többek között a Der Sturm színházába is elviszi, de tovább kell utaznia Moszkvába, ahol Sztroganovszkij festőiskolájában tanul. Megismerkedik Maleviccsel, El Liszickijjel, Majakovszkijjal, de az absztrakt művészetet továbbra sem érzi magához közel. Uitz Béla viszi magával a hadifoglyok pártszervezetébe, ahol Ék Sándor is tevékenykedik.

*a baloldali  
élclapnak, a Roter  
Knüppelnek  
dolgozik, ahogy  
George Grosz is,  
a karikatúrákat,  
gúnyrajzokat innen  
osztották tovább  
a többi propaganda-  
kiadványnak*

¶ Berlinbe pártfeladatot ellátni tér vissza, műtermet bérel, szerényen él, a kommunista párt kiadójának dolgozik: propagandadarajzokat készít, tüntetések transzparenseit rajzolja. A baloldali élclapnak, a *Roter Knüppelnek* dolgozik, ahogy George Grosz is, a karikatúrákat, gúnyrajzokat innen osztották tovább a többi propagandakiadványnak. Grosz egyfajta példakép is Szilágyi Jolán számára, bár formai szempontból ő is túl avangárd: „Grosz gyökerei egészen a reformáció és a parasztháborúk zseniális, egzakt, sokszor kegyetlen fametszeteihez nyúlnak vissza. [...] Mint sebész a késsel, boncolja a polgári társadalom rohadt testét. Nincs megnyugvás számára, nincsenek szelíd álmai.<sup>5</sup> Itt dolgozott Dallos László is, Griffel néven, aki korábban az *Egység* és a *Sarló és Kalapács* című lapoknak is rajzolt, de Moszkvába hívták, és Ék Sándort küldték

[5] Uo. 176.

tudatában voltak a „képagitáció fontosságának”, így mintafüzeteket gyártottak, amelyekről – átlátszó papír segítségével – bárki sokszorosíthatta a propaganda- és gúnyrajzokat

a pótlására, ezzel vette kezdetét Alex Keil karrierje. Szilágyit Kernstok Párizsba, Moholy-Nagy a Bauhausba hívta, de maradt és rajzolt, pártfeladatokat látott el az állami nyomda kommunista sejtjének tagjaként. Tagja lett a Német Forradalmi Művészek Szövetségének, amelyben ekkor még absztrakt művészek is tevékenykedtek, mint Péri László és Moholy-Nagy. Kiállításokat rendeztek, amelyeket egyre többször betiltottak, de tudatában voltak a „képagitáció fontosságának”, így mintafüzeteket gyártottak, amelyekről – átlátszó papír segítségével – bárki sokszorosíthatta a propaganda- és gúnyrajzokat. Távozása előtt még a *Die Rote Fahne* című vicclapnak dolgozott, majd 1933-ban el kellett hagynia Berlint, Moszkva felé. Szilágyi visszaemlékezése itt zárul, ám tudható, hogy Moszkvában dolgozott a magyar emigráció által szerkesztett *Sarló és Kalapács*nak, amelyre már mintaként tekintett a németországi időszak alatt is.

¶ Szilágyi tehát nem akármilyen közegben kötelezte el magát a politikai karikatúra mellett, és nyilván teljes meggyőződéssel próbálta elfogadtatni idehaza is, ám amíg a közönség, az olvasók igazán kedvelték az élclapokat, addig a magas művészeti közegnek nem tudott szerves részévé válni.

¶ De vajon lehetett volna ez másként?

¶ Az „újságrajzolók” vagy „rajzolóművészek” már a 19. század végétől egy másik „kasztban” mozogtak, legyen szó illusztrátorokról, karikaturistákról vagy képregényrajzolókról, átjárás a képzőművészet felé nemigen volt sosem. Ha átlapozzuk a műfajban alaplúmnak tekintett, 1930-ban kiadott *Magyar rajzolóművészek* című kötetet,<sup>6</sup> néhány nevet találunk ugyan, olyan festőket, akik alkalmilag készítettek könyvillusztrációkat (mint Molnár–C. Pál, Gulácsy Lajos, Jaschik Álmos), de festőként is említhető pályát befutó karikaturistát biztosan nem. A karikatúra elsősorban publicisztikai műfaj, és igen összetett, sokféle képességet igényel, és a magyar karikatúratörténet valóban tele van zseniális szereplőkkel, többek a világhírnévig vitték (például Major Henrik, Vértes Marcell). „Jellemző formák jellemző túlhangsúlyozása, gyenge pontok támadó kihasználása, szándékos eltérése annak a hajszálnak, amely a fenségést a nevetségéstől elválasztja. [...] Támadás

legyen szó illusztrátorokról, karikaturistákról vagy képregényrajzolókról, átjárás a képzőművészet felé nemigen volt sosem

[6] *Magyar rajzolóművészek.* Szerk.: Pérely Imre. Könyvbarátok Szövetsége, 1930

minden nagyság ellen. Gondolkodás arról, hogy a fák ne nőjenek az égig. A felszín fonákja, a tézis antitézise, az igen mögött ott settenkedő *nem* nyeregbe ültetése. Ellenkezés, tagadás, negatív bizonyítás. Röviden: ördögi mesterség.”<sup>7</sup>

¶ Az Újságrajzoló Művészek Egyesülete rendszeresen rendezett kiállításokat 1931-től, de tematikus karikatúrákiállításokra csak 1947 után került sor. A névsor viszont nem változott, a *Pesti Izé*, a *Szabad Száj*, a *Fűrész* és a *Ludas Matyi* ugyanazokat a rajzolókat foglalkoztatta, akik a műfaj legjobbjai voltak a két világháború között. Byssz Róbert<sup>8</sup> (1893–1961) sporttémájú sorozatával még olimpián is indult (Los Angeles, 1924), a koalíciós időkben mindegyik élclapnál publikált, a *Ludas Matyinál* évtizedekig foglalkoztatták. EDMA, azaz Edinger Balázs Márta (1924–1997) Kozma Lajosnál és Bortnyik Sándornál tanult rajzolni, a világháború után a *Szabad Földnek*, majd a *Ludas Matyinak* dolgozott, 1956 után Londonban az emigráció lapjaiban publikált. Gáspár Antal (1889–1959) emblematis figurája a korszaknak, tekintélyét annak (is) köszönhette, hogy már 12 éves korától jelentek meg rajzai azokban a lapokban (*Üstökös*, *Borsszem Jankó*, *Kakas Márton*), amelyek mintaként szolgáltak a későbbi grafikusgenerációk számára. 1945 után természetesen mindegyik vicclap foglalkoztatta, alapító tagja a *Ludas Matyinak*. Uitz Béla tanítványa volt Gerő Sándor (1904–1977), majd Berlinben töltött éveket, 1946-tól a *Ludas Matyi* belső munkatársa. Hauswirth Magda (1903–1999), Pán Imréné díszítőfestőnek tanult, a két világháború között a *Színházi Élet* foglalkoztatta, 1945 után mindegyik vicclap közölte rajzait, később a *Fülesnek* lett rendszeres rajzolója. Major és Vértes mellett Kassowitz Félix (1907–1983) járhatott igen közel a világhírnévhez, ám 1934-ben hazajött Párizsból, a reklámfilmek és -plakátok készítése mellett az egyik legtöbb foglalkoztatott karikaturista volt a háború után. Az ötvenes évek második felétől elsősorban képregényrajzolóként

a névsor viszont nem változott, a *Pesti Izé*, a *Szabad Száj*, a *Fűrész* és a *Ludas Matyi* ugyanazokat a rajzolókat foglalkoztatta, akik a műfaj legjobbjai voltak a két világháború között

[7] Kárpáti Aurél: *Valami a karikatúráról*. In: *Magyar rajzolóművészek*. 118.

[8] Gazdagabb életrajzokat lásd Gyöngy Kálmán: *Magyar karikaturisták adatai és szignótára (1948–2007)*. <https://magyarkarikatura.files.wordpress.com/2016/08/karikatura.pdf>.

## A Magyar Újságrajzoló Művészek II. karikatúrákiállítása

„mind a művészi kifejezés keresése, mind a humor társadalmi élettekintetében elmélyült a korábbi kísérlettel szemben.”

# Pesti író

Ára 70 fillér

FŐSZERKESZTŐ GÁL GYÓRGY

II. évf. 8. szám

## FORGALMI AKADÁLY



— Te, Pista, ez is a kis cirkó...  
— Igen, csak az a kár, hogy az az avult típusú csatához kétségelt mindenfélét.

## A Víznyelők nyolcvanéves jubileumán



— Nézd, Izzókám, ez a mi Jámbor haverunk már nyolcvan éves és mégis milyen könnyen el lehet csavarni a fejét.

## JAVASLATUNK

a villamosok zsúfoltságának megszüntetésére



## Jóteknysági vásáron



— Mért van ennyire dekoltozva, Miska, talán a saját bőrért le vásárolta a kártya véreit?

## Melánys ügyei



— Száz forintra büntetem. Megértette?  
— Igenis. De kérd át, én nagyon szegény ember vagyok, legyen az ára mérsékelt a büntetés.  
— Mi a foglalkozásod?  
— Kirakótrendező vagyok.  
— Remben van. Legyen a büntetés az jutni 50 fillér.

## Az őszinteség átka



— Pálka, légy kedves a bédához!  
— Csak akkor, ha előbb használgathatok!

## Női nadrág a divat







népszerű Korcsmáros Pál (1916–1975) számtalan rajzát közölte a *Ludas Matyi*, a *Pesti Izé* és a *Szabad Száj*. A Pólya Tibor által felfedezett, paraszti sorból induló Sebők Imrétől (1906–1980) nem állt távol a pajzán vicc, sztárkarikaturistája volt a *Pesti Izének*, később áttért a képregényre. A két háború között Algériát is megjárt, Iparművészeti Főiskolát végzett divatrajzoló, Szegő Gizi (1902–1985) szintén alapítója a *Ludas Matyinak*, a főiskolán Vaszary-tanítvány Szűr-Szabó József (1902–1993) pedig háborúpárti és (szélső)jobboldali lapok (például a *Drótkefe*, 1944) után kötött ki 1945-ben a kommunista párt vicclapjánál, és alkotott ott 1989-ig. Ők voltak az állandó kiállítói az országos (és országjáró) karikatúrákiállításoknak 1947-től, rajzaik és szignóik több százezer példányban terjesztett lapokban lettek mindenki számára ismertek, nevük megjelent a nagy kiállítóterekben (Múcsarnok, Nemzeti Szalon), munkájukat a képzőművészeti kritika azonos kategóriába sorolta a festéssel és a szobrászattal.

¶ De vajon miért voltak ekkor ennyire népszerűek a vicclapok? Talán a világháború borzalmai után esett jól a humor az embereknek, és mert az egyik kelendősége a másikat a piacképessé tette. A kezdetekben, főleg a *Pesti Izében* és a *Szabad Szájban* volt lehetőség a sikamlós viccekre, a színészkarikatúrákra, vagyis a nem politikai tartalomra, de ez az időszak nem tartott sokáig. Hauswirth Magda visszaemlékezéseiben<sup>9</sup> így emlékezik a *Pesti Izé* történetének kezdetére és végére: „Az első szám megjelenését izgatottan lestük a Hungária nyomda helyiségeiben. [Gál] Gyuri<sup>10</sup> lement az utcára nézni az újságárusokat, sápadtan jött fel. Az emberek egymás kezéből kapkodták a lapot. Utána kellett a példányszámot nyomni és felemelni. Sikeres indulás után sikeres folytatás. Erősen pikáns, a második szám után be akarták tiltani, a címlapon a következő rajz volt: utcai plakát, Tarzan kötényére ráírva a film címe: *Tarzan titkos kincse*. Két nő áll és nézi. Ezt megnézném, ez jó darab lehet. Izgalom, azután mégis engedélyezték. Rákosi mondta, ha a malac viccek közé be lehet rakni kis politikai propagandát, akkor mehet. Gyuri nem volt párttag, de lelkes baloldali. Ízléstelen volt és ez lett a veszte”. És az, hogy a Szociáldemokrata Párthoz közeli lap körül hamar elfogyott a levegő.

a kezdetekben, főleg a *Pesti Izében* és a *Szabad Szájban* volt lehetőség a sikamlós viccekre, a színészkarikatúrákra, vagyis a nem politikai tartalomra, de ez az időszak nem tartott sokáig

Rákosi mondta, ha a malac viccek közé be lehet rakni kis politikai propagandát, akkor mehet

[9] Publikálatlan, kéziratban. Mezei Gábor tulajdonában.

[10] Gál György a *Ludas Matyi* szerkesztőségéből vált ki és alapította meg lapját. 1957-től a *Füles* című rejtvénylap alapító-főszerkesztője.

¶ A Magyar Újságrajzoló Művészek II. karikatúrákiállítása „mind a művészi kifejezés keresése, mind a humor társadalmi éle tekintetében elmélyült a korábbi kísérlettel szemben. [...] Kiállításuk anyaga azonban jórésztben nem karikatúra a maga eredeti torz-kritikai formájában, ellenkezően, erősen ambicionálja a résztvevőket a művészei kifejezés. Contradiction in adjecto, ellentmondás önmagának, de mégis megkapó törekvés, amely új utakat vághat a rajzolt humornak” – írja a *Szabad Művészet* 1947 novemberében,<sup>11</sup> amikor a lap első ízben szentelt figyelmet a műfajnak, egy hosszabb hír terjedelmében. 1948-ban megérkezett Moszkvából Ék Sándor és Szilágyi Jolán, hogy tovább vágja az utakat a „rajzolt humornak”. Szilágyi küldetése nem is volt kétséges: a Képzőművészek Szabadszervezete rendezett számára önálló kiállítást 1949-ben, az erről szóló híradásban pedig a *Szabad Művészet* már így ír: „úgy látjuk, Szilágyi Jolánnak ez a politikai-grafikai tevékenysége az igazi területe, e téren kellene elsősorban hasznosítania ideológiai képességét, tapasztalatait és gazdag érzelmi világát.”<sup>12</sup> Az ugyanebben az évben, december 17-én rendezett karikatúraművészeti ankétot már Szilágyi rendezte a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége újság- és karikatúrarajzoló szakosztályának vezetőjeként, beszédében meg is regulázta a grafikusokat: „A mai karikatúrarajzolás, mint környezet- és típusmegfigyelő emberábrázoló művészet, évtizedek óta nem teljesíti igazi feladatát.”<sup>13</sup> Hiányolta a harcot és a pártosságot – gyakorlatilag az történt, ami ugyanekkor a képzőművészetben: eddig lehetett máshogyan alkotni, ezt követően már nem. (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban 1949 áprilisában rendezték meg a szovjet karikaturisták kiállítását, a Nemzeti Szalonban ugyanezen év októberében a szovjet festészeti kiállítást – mindkettő egy korszak lezárásának, egy új korszak kezdetének tekinthető.)

[11] *Szabad Művészet*, 1947. nov., 212.

[12] *Uo.*, 1949. jún., 260.

[13] *Uo.*, 1949. nov.-dec., 506.

hiányolta a harcot és a pártosságot – gyakorlatilag az történt, ami ugyanekkor a képzőművészetben: eddig lehetett máshogyan alkotni, ezt követően már nem

¶ A kiszagdapárt által kiadott *Szabad Száj*, illetve a szocdem Pesti Izé 1947-ben megszűnt, alig egy év működés után, talpon csak az MKP vicclapja, az 1945 májusában alapított *Ludas Matyi* maradhatott. A *Szabad Művészet* 1950 tavaszán nagy lélegzetű írást közöl *Kukrinikszi politikai karikatúrái* címmel: a titokzatos név három szovjet karikaturistát takar, az alkotó-

*A Szabad Művészet tudósításából érezhető, hogy neheztel a közvetlen politikai tartalmat nem megfogalmazó „strandrajzokra”, de a lényegét a dolgozók így is bizonyára érteni fogják.*

csoport ugyanabban a *Krokodil* című moszkvai lapban publikált, ahol Szilágyi is.<sup>14</sup> 1950-ben indult útjára a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja által szervezett és Szilágyi által rendezett vándorkiállítás, többek között Kecskeméten, Békéscsabán, Orosházán és Ózdon járt az anyag, az előzőekben felsoroltak (és az új generációból Réber László, Kaján Tibor) rajzai. A *Szabad Művészet* tudósításából<sup>15</sup> érezhető, hogy neheztel a közvetlen politikai tartalmat nem megfogalmazó „strandrajzokra”, de a lényegét a dolgozók így is bizonyára érteni fogják. Kecskeméten Szilágyi, Békéscsabán Szilágyi és Szező Gizi nyitották meg a kiállítást, Nagykanizsán a Szépművészeti Múzeum grafikai osztályának munkatársa, Gerszi Teréz.

¶ A műfaj felemeléséért, jelentőségének hangsúlyozásáért tett lépések egyik legbizonyosabb és leglátványosabb dokumentuma a 3. Magyar Karikatúra Kiállítás kritikája, amely azonos méretű felületet kapott, mint Pogány Ö. Gábor írása a II. Magyar Képzőművészeti Kiállításról, és jóval nagyobb, mint Németh Lajos beszámolója ugyanennek a tárlatnak a grafikai anyagáról – mind a *Szabad Művészet* 1951. decemberi számában olvasható, egymás után.<sup>16</sup> A beszámoló szerzője Szegi Pál, a lap főszerkesztője, akinek felesége (Markos Erzsébet) maga is tagja az újságrajzolók közösségének. A rajzokat témák és nem szerzők szerint csoportosították, és Szegi láthatóan elégedett volt a látottakkal, hiszen már nincsenek önmagukért születő viccek, teljesítik azt a feladatot, amire az osztályharc idején szükség van, kritikát csak azok a megnyilvánulások érdemelnek, ahol az alkotó „művészkedik”, vagyis gond, ha a karikatúra „csak” vicces, vaskos politikai tartalom nélkül, és ha a rajzoló nagyobb gondot fordít a kivitelezésre, az esztétikai értékre.

¶ Hauswirth Magdának a már korábban említett visszaemlékezésében olvasható, hogy ennek kapcsán a Vidám Színpadon is rendeztek programokat. „Egy későbbi karikatúra-kiállításnak

[14] (SL): Kukrinicszi politikai karikatúrái, *Szabad Művészet*, 1950. márc.-ápr., 152–157.

[15] Szegi Pál: Magyar karikatúra-művészet, *Szabad Művészet*, 1950. dec., 502-503.

[16] Szegi Pál: A 3. Magyar Karikatúra Kiállítás, *Szabad Művészet*, 1951. dec., 545–551.

propagandát csináltunk a Vidám színpadon Kellérral. Ő kért és mi rajzban válaszoltunk. Minden nap egy másik rajzoló, én voltam az egyetlen nő, rám háromszor került sor. Az első fellépésnél olyan lámpalázam volt, hogy mielőtt kimenetem a színpadra, Komlós Vili látta rajtam a drukkot, megnyugtatót, ne izguljon, Kellér mindenben átsegíti.”

¶ A lap később is rendszeresen beszámol a nagyobb kiállításokról, külföldi karikaturisták budapesti szerepléseiről, ezeket a Külkapcsolatok Intézete szervezte. Az egyértelmű politikai üzenet számonkérése mellett üdítően hat Kaján Tibor írása,<sup>17</sup> amelyben Daumier-t állítja példának kollégái elé, így finoman azért megfelel az elvárásoknak, de erősen kilóg ezen időszak hasonló publikációi közül.

[17] Kaján Tibor: Daumier és a magyar karikatúra, *Szabad Művészet*, 1953. máj.–jún., 125–126.

¶ Ha az eladott példányszámot és a nyilvánosság mértékét vennénk alapul, az 1945 és 1956 közötti időszak a magyar karikatúra fénykora lehetne, de nem az. Bár a műfaj valóban jelentős szerepet vitt a szélesebb közönségnek szánt politikai propagandában, ahogyan erre Ék és Szilágyi felkészültek berlini és moszkvai éveik alatt, az a szándékuk nem valósult meg, hogy egyenrangúvá váljon legalább a művészi grafikával, mivel nem volt átjárás a két szcéna között (mint 1919-ben). Az üzenetet agresszív módon kellett közvetíteni, ezért a politikai karikatúra nem tudott több lenni annál, mint hogy az aktuális híreket felmondja, így „csak” a poén veszett el a rajzokból, és minden, ami egyénivé tette volna a képeket. Az üzenetet nyilván leírták, amit meg kellett rajzolni, a *Ludas Matyi* nem tudott több lenni, mint a *Szabad Nép* könnyed illusztrációja. A rajzokat rengeteg szöveggel terhelték meg az alkotók, mert a számtalan szereplő beazonosíthatatlan volt az olvasó számára, így az ábrázoltak nevének (ha többen is voltak a képen, mindenkié) is szerepelnie kellett, aztán volt egy beszélő cím, a „poén” és még a szükséges magyarázatok, a gyengébbek kedvéért.

az a szándékuk nem valósult meg, hogy egyenrangúvá váljon legalább a művészi grafikával, mivel nem volt átjárás a két szcéna között (mint 1919-ben)

¶ „Különböző felfogások uralkodtak a kommunista művész kötelességeiről és feladatairól – ezek a nézetek idővel változtak, ahogy az élet diktálta feladatok megoldása kibővítette látókörünket.”<sup>18</sup> A vicclapok talán így is teljesítették a küldetésüket, de Szilágyiéék kísérlete biztosan nem sikerült.

[18] Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán, i. m. 209.

# Az első évfordulón



— Mióta Feri bácsi vigyáz Budapest rendjére, nyugodtan feketünk le.



God of War 4 Concept art